

fil.f.d., dos. Ulduz Aslanova

ADU

e- mail: ulduz1@mail.ru

ALMAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ PRİVATİV PAREMLƏR HAQQINDA

Açar sözlər: *parem, privativ semantika, variasiya, genetik prinsip, poetik fiqurlar, pragmatik modifikasiya.*

Key words: *parem, pragmatic effect, survey, figurativeness, modification.*

Ключевые слова: *паремия, прагматический эффект, диатеза, опрос, образность, модификация, привативная семантика, вариация.*

Dilçilik ədəbiyyatında dilin frazeoloji sistemini təşkil edən vahidlər, onların növü və struktur-semantik xüsusiyyətlərinə dair çoxsaylı tədqiqat işləri mövcuddur. Lakin qeyd olunmalıdır ki, tədqiqat obyektini genişlənməkdə olan frazeologiya sahəsi ilə əlaqədar hələ kifayət qədər dəqiqləşdirilməmiş fikirlər nəzərə çarpır. O cümlədən xalq hikmətinin, təcrübəsinin, dünya görüşünün obrazlı şəkildə ifadəsi olan atalar sözünün frazeoloji vahidlər arasında yeri məsələsi mübahisəli hesab olunur. Bəzi dilçilər tərəfindən paremlər dilin frazeologiyasının mənbələrindən biri hesab olunur, digər qrup dilçilər tamamilə bunun əksini söyləyir. Bu nöqtəyi-nəzərdən şifahi xalq ədəbiyyatının qədim janrlarından biri olan atalar sözü və zərb məsəllərin araşdırılması tədqiqatçıların diqqətini cəlb edən məsələlərdəndir.

“Empirik-obyektiv faktlara əsaslanan tədqiqatlar və sosial dilçilik atalar sözlərinin ərazi və əski spesifik statusuna dair mühüm məlumatlar verir. İndiyə qədərki empirik tədqiqatların əsas qüsuru ondadır ki, onlar sosial mövcudluq əlamətlərinə diqqət yetirməyiblər. Bu səbəbdən də ətraflı, bütün sahələri əhatə edə biləcək xalq düşüncələrinin təhlilinə təsadüf olunmur. Bu dilemmadan çıxış yolunu böyük qruplarda sorğular keçirmək və atalar sözlərinin işlənmə tezliyini müəyyənləşdirməklə təyin etmək olar” [8, 89]. Müəllif daha sonra belə bir fikri də qeyd edir ki, iri həcmli atalar sözləri toplularını ayrı-ayrı qruplara ayırmağın və tədqiq etməyin əhəmiyyəti o qədər də böyük deyildir və qeyri-mümkündür.

Alman alimi Y.Virrerin fikrincə, atalar sözlərinin dəyişkənliyinin tədqiqində iki mühüm problemə diqqət yetirilməlidir. Lakin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, frazeoloji dəyişkənliyin statusuna dair vahid fikir yoxdur.” Birinci problem invariantların müəyyənləşdirilməsi və bunun nəticəsində

yaranan uzuell və okkazionell dəyişikliklərin aydınlaşdırılmasıdır. Sonra isə qarşıda variant, variativlik, variasiya, modifikasiya, transformasiya, sinonimlər, paradiqmatik formalar və s. məsələlərin çözülməsi dayanır” [14, 73].

Təhlillər göstərir ki, atalar sözləri mürəkkəb dil fenomeni olduğundan hər bir tədqiqat işi onun yalnız bir əlamətini obyekt olaraq seçmiş və təhlil etmişdir. Məsələn, D.Dobrovolski idiom modifikasiyasının semantik-praqmatik effektindən və diatez forma dəyişkənliyindən danışır [3, 51].

H.Burqer qrammatik variantlar, leksik variantlar komponentlərin dəyişkən sıralanması, dəyişkən ekstern dəyərləri frazeologizmlərin variasiya formaları kimi təsvir edir [1, 25].

V.Hayneman sintaqmatik və paradiqmatik variativlikdən bəhs edir. Atalar sözlərinin dəyişkənliyinin müəyyənəndirilməsini danışanın bu fenomenin linqvistik mənasını anlamadığını göstərən mühüm fakt kimi izah edir [9, 185].

H.Burqer qeyd edir ki, frazeologizmlər məişət üslubunda geniş miqyasda dəyişikliyə məruz qalır. Burada fərdi dəyişkənlik, eləcə də rəngarəng yayınmalar nəzərə çarpır ki, bunlar yüksək işlənmə tezliyinə malik deyillər. Atalar sözlərindəki belə dəyişkənlik fərdi istifadənin bir əlaməti kimi diqqəti cəlb edir [1, 27].

K.F.V.Vanderin mülahizəsinə görə, atalar sözü frazeologizmlərdən fərqlənir və paremiologiyada onların özünəməxsus yeri vardır.

Məşhur alman frazeoloqu V.Flaysər leksik vahidlər və mətnə bəhs edən məqaləsində atalar sözünün frazeologizmlər olmadığından bəhs edir. Müəllif burada H.Ruef [12, 32], M.Borbeli [2, 67] və V.Şindlerin [13, 231] fikirləri ilə razılaşmadığını bildirir və yazır: “Ətraflı və dərinlən düşünlməlidir ki, “atalar sözü” kateqoriyasına tərif vermək əvvəlki kimi çətin olaraq qalır, necə ki, “təbii kateqoriyalar” və “radikal kateqoriyalar” konsepsiyası ilə əlaqədar fikir ayrılığı qalmaqdadır. Xalq adət-ənənələrini əks etdirən atalar sözləri dil xəzinəsinin inciləri və frazeologizmlərin obyektinə daxil edilmir” [4, 163].

H.Burger atalar sözlərini frazeoloji cümlələr adlandırır. Müəllif qeyd edir ki, frazeologizmlərlə atalar sözlərinin ümumi cəhəti onların sabit leksik tərkibə malik olması və metaforik mənə əks etdirməsidir [1, 39].

F.Şindler atalar sözünə belə tərif verir: “Atalar sözləri xalqın həyat tərzinin, ibrətamiz qayələrinin və əksər hallarda obrazlı fikirlərinin ifadəsidir” [13, 209].

H.Feilke yazır: “Atalar sözünün xüsusiyyətinə aid olan başlıca cəhət problemlə situasiya, mücərrəd, modelləşmiş və ümumi əlamətlərə görə qruplaşmış olmasıdır” [7, 121].

H.Ruefin fikrincə bu idraki yanaşma tərzii atalar sözünün praqmatikası üçün qənaətbəxş deyildir. Dil sisteminin vahidləri kimi istehsal olunan fra-

zeoleksemələr, elan və bildirişlərdən fərqli olaraq atalar sözləri hazır mətn kimi iqtibas olunur [12, 34].

D.O.Dobrovolskiyə görə atalar sözü xüsusi formalı konstruksiyalar içərisində özünəxas semiotik funksiyalı və lüğət vahidi olmayan müstəqil növdür [4, 219].

N.Poethenin atalar sözünə verdiyi tərifdə oxuyuruq: “Qısa və yığcam şəkildə həyat qanunlarından bəhs edən, xalq dilində dolaşan sabit strukturlu müdrik kəlamlar – atalar sözüdür” [11, 179].

Qeyd etmək lazımdır ki, paremlər dilçilik ədəbiyyatında cümlə frazemləri kimi də adlandırılır. E.Donalies struktur nöqtəyi-nəzərdən cümlə frazemlərinin dörd növü olduğunu qeyd edir:

sadə cümlə strukturlu: Der Klügere gibt nach.

tabesiz mürəkkəb cümlə strukturlu: Vertrauen ist gut, Kontrolle ist besser.

Tabeli mürəkkəb cümlə strukturlu: Man tut, was man kann.

d) Yarımçıq cümlə strukturlu: Aus dem Augen, aus dem Sinn. [5, 126].

Burada isə başlıca məqsəd qeyd olunan mübahisəli fikirləri araşdırmaq deyil, ekspressivlik və emosionallıq mücəssəməsi olan atalar sözlərində inkar konstituentlərin reallaşma imkanlarını, onların neqativ və privativ xüsusiyyətlərini aşkarlamaqdan və izah etməkdən ibarətdir.

Atalar sözlərinin istifadəsi zamanı onlarda baş verən dəyişkənliyi müəyyənləşdirmək üçün Almaniyanın Frayburq Universitetinin 120 nəfər tələbə və 100 nəfər şəhər əhalisi sorğuya cəlb edilmişdir. Sorğu zamanı Duden XI cild “İfadələr və zərb məsəllər” (“Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten”) lüğətindən seçilmiş 400 atalar sözünün necə başa düşülməsi və istifadə forması test tapşırığı kimi verilmişdir. Soruşulan şəxslərdən sorğu zamanı verilən atalar sözlərinin başqa formasının olduğunu izah etmələri tələb olunurdu. Sorğu iştirakçılarında bir səhifədə ənənəvi leksikoqrafik formalı atalar sözləri təqdim olunur, digər səhifədə onların söylədikləri variantlar toplanırdı. Belə bir təhlilin aparılması mənim üçün alman dilini dərinləndirən öyrənmək baxımından nəinki elmi, həm də böyük praktik əhəmiyyət daşıyırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, həm sorğunun aparılması prosesi, həm də alınan nəticələr çox maraqlıdır. Bu empirik sorğunun nəticəsinə əsasən dəyişkənlik nöqtəyi-nəzərindən paremlər üç qrupa bölünmüşdür:

a) minimal dəyişkənlik dərəcəsi olan atalar sözləri,

b) sadə dəyişkənliyə uğrayan atalar sözləri,

c) yüksək dəyişkənlik dərəcəsinə malik atalar sözləri.

Tədqiqatın nəticəsində bəzi atalar sözlərinin dəyişmiş formalarının, yəni alternativlərinin olmadığı müəyyən edilmişdir. Məsələn: Aller Anfang ist schwer. Aller guten Dinge sind drei.

Mövcud fikirləri saf-çürük edərək belə qənaətə gəlmək olar: Atalar sözü ilə digər frazeoloji birləşmələr arasında ümumi cəhət hər iki dil vahidinin obrazlı və ekspressiv ifadə dəyərində malik olmasıdır. Onlar arasında fərq isə atalar sözlərinin bitkin mənaya malik cümlə formasında dil sistemində mövcudluğudur.

Nəzərdən keçirilən tədqiqatlara istinad etdikdə xalqımızın tarixini, mübarizəsini, məişətini heyrətamiz bir dillə əks etdirən ölməz sənət incisi “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında müasir həyatla səsleşən çoxsaylı atalar sözlərinə rast gəlirik. Dastanda olan atalar sözləri bütün boylarda bir surət kimi iştirak edən və dastanın düzücüsü, söyləyəni kimi göstərilən Dədə Qorqudun dilindən verilir. Dastanda rast gəlinən və bu gün xalq arasında geniş tətbiq dairəsinə malik olan atalar sözlərindən aşağıdakıları nəzərdən keçirmək maraqlıdır:

1) təkəbbürlük eləyəni tanrı sevməz; 2) özünü uca tutan lovğa adamda ağıl olmaz; 3) qarı düşmən dost olmaz; 4) oğul atadan görməyincə süfrə açmaz; 5) qız anadan görməyincə öyüd almaz; 6) ağıllı oğul olsa, ocağın gözüdür, ağılsız oğul olsa, ocağın külüdür; 7) kül təpəcik olmaz; 8) iti qılıncı çalmanınca, düşmən basılmaz; 9) qardaşsız kişilər boynun bükər; 10) əski pambıq bez olmaz, qarı düşmən dost olmaz; 11) yad oğlu saxlamaqla oğul olmaz; 12) çıxan can geri dönməz və s.

Eləcə də M. Kaşqarlının lüğətində rast gəlinən atalar sözlərinin bir qismi mütləq inkar konstituentli pozitiv semantikəli olması ilə diqqəti cəlb edir: 1) qanı-qanla yumazlar; 2) dağ-dağa qovuşmaz; 3) ət dırnaqdan ayrılmaz; 4) günahsız adam olmaz və s.

Struktur təhlil göstərir ki, bu atalar sözləri əsasən inkarda işlədilir, onların təsdiqə çevrilməsi semantik pozulma ilə nəticələnir. Deməli, kommunikasiya şəraitində obrazlı ifadə tərzini əmələ gətirən çoxsaylı atalar sözləri sırasında mütləq inkar konstituentə malik bir qrup atalar sözü mövcuddur ki, həmin dəyişməz leksik tərkibdən inkar elementin çıxarılması qeyri-mümkündür:

1) vom Ansehen wird man nicht satt – halva-halva deməklə ağız şirin olmaz;

2) einem geschenkt man sieht man nicht ins Maul – bəy verən atın dişinə baxmazlar;

3) Wer nicht arbeitet, soll auch nicht essen – işləməyən dişləməz;

4) Es ist nicht alle Tage Sonntag – həmişə yol bostan kənarından düşməz;

5) Keine Rosen ohne Dornen – tikansız gül olmaz;

6) Eine Schwalbe macht keinen Sommer – bir gül ilə bahar olmaz;

7) Ein voller Bauch studiert nicht gern – toxun acdan xəbəri olmaz;

8) Zwei Bären vertragen sich nicht in einer Höhle – iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz;

9) Wer keinen Fehler hat, muß im Grabe liegen – səhvsiz insan olmaz;

10) Seinem Schicksal kann niemand entgehen – qismətdən qaçmaq olmaz;

11) Alte Spatzen fängt man nicht mit Spreu – eşşək batdığı yerə bir də batmaz;

12) Besser spät als niemals – heç olmamaqdansa gec olmaq da yaxşıdır;

13) Bettelsack ist bodenlos – dilənçinin torbası dolmaz;

14) Billig gut ist nie gut – ucuz ətin şorbası olmaz;

15) Der Tod hat noch keinen vergessen – ölümdən qaçmaq olmaz və s.

Nümunələrin müqayisəsinə əsaslanaraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, alman dilində nəzərdən keçirilən paremlərin Azərbaycan dilindəki qarşılıqları bir-biri ilə yalnız semantik adekvatlıq təşkil edir, yəni nümunədə göstərilən atalar sözlərinin komponentləri mənaca fərqli leksemlərdən təşkil olunmuşdur. Lakin alman dilində mütləq inkar tərkibli atalar sözlərinin semantik adekvatları heç də həmişə Azərbaycan dilində mütləq inkar konstituentli paremlərə müvafiq olmur. Eləcə də, əksinə, Azərbaycan dilində olan inkar paremlərin alman dilində yalnız inkar komponentli konstruksiyalar olması nadir hallarda müşahidə olunur. Bunu aşağıdakı nümunələrlə izah etmək olar:

1) Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben – cücəni payızda sayarlar;

2) Die Katze läßt das Mäusen nicht – canavarı necə bəsləsən də yenə gözü meşədədir;

3) Man muß das alte Heu nicht eher verkaufen, bis man frisches Futter hat – saxla samanı, gələr zamanı;

4) Blöde Bettler haben leere Säcke – utananın oğlu olmaz;

5) Die Narbe bleibt, wenn auch die Wunde heilt – Xəncər yarası sağallar, söz yarası sağalmaz;

6) Einem hungrigen Magen ist schlecht predigen – acın imanını olmaz;

7) In jeder Herde findet sich mal ein schwarzes Schaf – meşə çaqqalsız olmaz;

8) Lügen haben kurze Beine – yalan ayaq tutar, yeriməz;

9) Schreiben tut bleiben – yazıya pozu yoxdur;

10) Jeder Nachteil hat auch einen Vorteil – şər deməsən, xeyir gəlməz.

Aparılan tədqiqatlardan aydın olur ki, dilimizdə olan atalar sözlərinin leksik tərkibi, əsasən, dəyişməzdir. Lakin dastanda olan bəzi atalar sözü və məsəllərin komponentlərinin sırası və leksik tərkibi müasir dildə fərqli şəkildə işlədilir. Atalar sözlərinin müasir dildə şəklini dəyişməsi tənəzzül prosesi

kimi qeyd olunmamalıdır, çünki atalar sözündə hazırki həyatda baş verən hadisələr müvafiq şəkildə ifadə olunduqda onların dəyəri daha da artır. Dastandan göstərdiyimiz nümunələr müasir ədəbiyyatda, siyasətdə və mətbuatda tez-tez müxtəlif formalarda istifadə olunur. Lakin onların xəlqiliyi daim saxlanılır. Atalar sözlərində olan fərqlər onların predikativ söz birləşməsi səciyyəsi daşmasından irəli gəlir. Belə folklor materiallarının bir qisminin komponentlərinin sinonimlər və ya başqa sözlərlə əvəz edilməsi xalq yaradıcılığı səciyyəsi daşıyır və müxtəlif dialekt xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bütün bunlarla bərabər atalar sözlərində olan bəzi dəyişikliklər dilin mütəmadi inkişafı ilə də izah olunmalıdır.

Ayrı-ayrı xalqların atalar sözləri və zərb məsəlləri arasında çox oxşar, hətta eyni olanlarına da rast gəlmək mümkündür. Bu da xalqların həyata eyni baxışı və bu baxış nəticəsində eyni nəticələrə gəlmələri ilə izah edilə bilər. Ona görə də bunu təbii saymaq lazımdır. Belə ki, müxtəlif həyat şəraitinə, fərqli adət-ənənəyə malik xalqların gəldiyi oxşar həyatı-mənəvi nəticələri tutuşdurmağın özü elmi cəhətdən maraqlıdır. “Paremlərin tərcüməsi onları yarıdan xalqın tarixini, mənəvi-psixoloji təkamül yolunu daha ətraflı öyrənmək və daha aydın təsəvvür etmək baxımından da əhəmiyyətlidir” [15, 54].

Bilavasitə bəşər təfəkkürünün formalaşma çağları ilə həmyaşid olan atalar sözləri folklorun digər janrlarından yığcamlığı, lakonikliyi, az sözlə dərin fəlsəfi fikir ifadə etməsi, məna dərinliyi və işlənmə tezliyi ilə seçilir. Məlumdur ki, hər bir xalqın özünəməxsus tarixi, yaşayış tərzini, məişət qayda-qanunları və spesifik milli xüsusiyyətləri vardır. Bu cəhət öz əksini xalqın yaradıcılıq dühasının məhsulu olan atalar sözlərində daha aydın tapır. Azərbaycan xalqının mədəniyyət tarixində xalq müdriyyəti xəzinəsi, onun kollektiv yaradıcılığının bir qolu hesab edilən, öz dərin və kəskin fikir ifadə etmək gücü ilə səciyyələnən paremlər folklor janrında mühüm yer tutur. Paremlərdə fitri düşüncələrin sintezi, insan əxlaqının paklığı əks olunur. Dil daşıyıcılarının həyat şəraitinin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq onlar da dəyişir, mükəmməlləşir, qəliblərə düşür, yaddaşlarda kök salır. Paremlərin uzunömürlü olması və əsrdən-əsrə keçərək yaddaşlarda qalmasının başlıca səbəbi onların ahəngdarlığı, qafiyə, ritm, hədəfi sərrast vurmaq xüsusiyyətləri ilə əlaqədardır.

N.Vəliyeva haqlı olaraq qeyd edir ki, xalq şüuru, xalq həyatı ilə yoğrulmuş, dövrlərin süzgəcindən sızılıb gələn, büllurlaşmış fikirlər toplusu olan atalar sözlərinin nitq ilə xüsusi əlaqəsi nəzərə alınmasa, onları başa düşmək və şərh etmək bəzən çətinlik törədir. Onları səbəbsiz və münasibətsiz heç kəs yada salmır, müəyyən bir hadisə ilə əlaqədar onlar xatırlanır və məhz danışanda onun əsl mahiyyəti anlaşılır. Onları səciyyələndirən cəhət mühakimələrin ümumi olması, həyatın bir neçə oxşar hadisə və ya cəhətləri-

nə tətbiq edilə bilməsidir. Atalar sözü və zərb-məsəlləri yaradanlar kimi onlar da sevinir, gülür, ağlayır, qəzəblənir, məsləhət verir, çağırır, təəssüflənir, öyrədir, nəsihət verir – bir sözlə xalqın təbiətinə aid bütün səciyyəvi xüsusiyyətlər güzgü kimi orada öz əksini tapır [16, 143].

Ona görə də həm bir-birinə dil və sayca yaxın, həm də bir-birindən uzaq olan xalqların folklor nümunələri sırasına aid olan paremlərin arasındakı oxşarlığın və fərqlərin müəyyənləşdirilməsi nəinki dilçilik, eləcə də tarixi aspektdə dəyərlidir. Alman və Azərbaycan dillərində paremlər kontrastiv metoda müvafiq araşdırılarkən bir sıra ümumi və fərqli əlamətlər ortaya çıxır. Ç. Qurbanlının mülahizəsinə görə paremeologiyadakı universallıq bir qayda olaraq xalqlar arasındakı düşüncə universallığından irəli gəlir. Hər bir insan həyata göz açdığı andan onu öz düşüncəsində canlandırır və təsvir edir, yaşadığı mühitdən asılı olaraq həmin təsəvvürləri ümumiləşdirib obrazlaşdırır və sonradan ona ad qoyur. Beləliklə, dil həmin dil daşıyıcısının bir növ həyata münasibəti olur [15, 56].

Bu, alman və Azərbaycan dillərinin paremeoloji vahidlərinin, xüsusilə də atalar sözlərinin timsalında daha aydın görünür. Belə ki, hər iki dilin paremlərində məzmunca yaxın, lakin ifadə və obrazlılıq baxımından fərqli nümunələrə rast gəlinir. Həmin fərqlər müxtəlif amillərlə izah oluna bilər ki, bunlarda da ən başlıcası insanın təbiətə münasibətidir. Dünya folklorşünaslığı üçün həmişə aktual olan bu problemin həlli bilavasitə qarşılıqlı müqayisə metodu prinsipi ilə öyrənilir. Tədqiqatın bu yolla aparılması iki mühüm cəhətin aydınlaşmasına kömək edir:

1) Xalqların folklor yaradıcılığında müştərək halların müəyyənləşdirilməsi, fərdi əlamətlərin, mülki xüsusiyyətlərin üzə çıxarılması, mövzu-ideya, frazeoloji vahid, poetik fiqurların təyin edilməsi;

2) Folklor nümunələrini, o cümlədən atalar sözlərini analoji yolla öyrənməklə təkcə ayrı-ayrı janrların yaranma, təkamül, formalaşma tarixini yox, həmçinin bu nümunələrin köməyi ilə onların məxsus olduğu xalqın həyatı inkişaf proseslərini, keçdiyi ictimai-tarixi formasiyaları, məişət qayda – qanunlarını və mənəviyyat atributlarını izləmək mümkün olur.

F.Şindler qeyd edir ki, müxtəlif xalqların atalar sözləri arasındakı oxşar və fərqli cəhətlər iki prinsipə – genetik və tipoloji prinsiplərə istinadən müəyyənləşdirilir [13, 68].

Aparılan təhlillərdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, kök etibarını ilə bir-birinə yaxın olan xalqların atalar sözləri genetik prinsiplə təyin olunduğu halda, türk dilli xalqlarla german dilləri qrupuna daxil olan xalqların paremləri arasında nəzərə çarpan cüzi oxşarlıq tipoloji səciyyə daşıyır. Sabit söz birləşməsi xarakterində olan dil mirvarilərində xalqın həyat və məişət təcrübəsi, adət və ənənələri, onun daxili aləminin incəlikləri, sülh, azadlıq və

müstəqillik uğrunda mübarizəsi hər bir xalq tərəfindən özünəməxsus dahiyanə tərzdə inikas olunur.

Alman və Azərbaycan dillərində atalar sözlərinin struktur-semantik təhlilində gözə çarpan neqo-pozitiv variasiya bu dillərin oxşar və fərqli cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün diqqəti cəlb etməyə bilməz. Məsələn, alman dilində “von Worten wird der Bauch nicht voll” atalar sözünün semantik ekvivalenti “halva-halva deməklə ağız şirin olmaz” hesab oluna bilər. Lakin bu iki atalar sözlərinin komponent tərkibinə görə tamamilə fərqli obrazlardan ibarət olduğunu görürük. Hər iki dildə atalar sözlərinin inkar tərkibli olması müxtəlif xalqların düşüncə tərzindəki oxşarlığa bir işarədir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Burger H. *Idiomatik des Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1973, 117 S.
2. Borbely M. *Phraseologische Spiele mit Sprichwörtern*. In: Hessky R. (Hg.) *Budapest: Grafo – Bilbao, 1988, S. 50-68*.
3. Dobrovól'sky D. *Phraseologie aus kognitiver Perspektive: Sind die Idiom-Modifikationen regelgeleitet?* In: *Journal of linguistic research 1*. Leipzig: Carl Winter. Universitätsverlag, 1999, S. 51-68.
4. Dobrovól'skij D.O. *Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik. Studien zum Thesaurus deutscher Idiome*. Tübingen: Ginter Narr, 9, 1995, 272 S.
5. Donalies E. *Idiom, Phraseologismus oder Phrasem? Zum Oberbegriff eines Bereichs der Linguistik*. // In: *Zeitschrift für germanistische Linguistik 22*, 1994, S. 334-349
6. Fleischer W. *Phraseologismus und Sprichwort: lexikalische Einheit und Text*. In: Sandig B. (Hg.). München: Wilhelm Fink Verlag, 1994, S. 155-172.
7. Feilke H. *Überlegungen zu einer Theorie des „sympatischen“ und „natürlichen“ Meinens und Verstehens*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1994, S. 119-146.
8. Görner H. *Redensarten. Kleine Idiomatik der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Verlag Bibliographisches Institut, 1980, 126 S.
9. Heinemann W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Max Niemeyer Verlag. Tübingen, 1997, 299 S.
10. Mieder W. *Sprichwörter im modernen Sprachgebrauch*. //In: *Muttersprache 85*, 1975, S. 65-88.
11. Poethe H. *In Phraseologismen geronnene Alltagserfahrungen mit Sprache und Kommunikation*. In: *Nominationsforschung im Deutschen. Festschrift für Wolfgang Fleischer zum 75. Geburtstag*. Sonderdruck. Berlin- Bern: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1997, S. 177- 190.
12. Ruff H. *Sprichwort und Sprache*. Berlin-New York: Walter de Gruyter, 1995, 303 S.

13. Schindler F. Phraseologismen und Wortfeldtheorie. In: Lutzeier. Tübingen:Günter Narr Verlag, Studies in Lexical Field Theory. 1993, S. 87-106.
14. Wirrer J. Phraseologismen in Text und Kontext. Bielefelder Schriften zu Linguistik und Literaturwissenschaft. Bielefeld: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2004, S. 73- 95.
15. Qurbanlı Ç.H. Alman paremlərinin Azərbaycan dilinə transformasiya problemləri. ADU, Elmi Xəbərlər, №3, Bakı: ADU nəşriyyatı, 2004, s. 53-71.
16. Vəliyeva N.G. Frazеoloji birləşmələrin müqayisəli linqvistik təhlili. Bakı:
17. “Ünsiyyət” nəşriyyatı, 2001, 218 s.

Ulduz Aslanova

Summary

About private parems in the German and Azerbaijani languages

The article deals with parems and analysis of structural semantic features of parems. The proverbs being composite language phenomes not only language, but also a nation have been explained, semantic pragmatic effect of their modification and diathesis form change have been investigated here.

An empirical survey about the use of parems has been carried out. The results of the survey forms scientific novelty of the article. In the German and Azerbaijani languages parems have been explained according to the examples which are similar in content, but different from expression and figurativeness.

Улдуз Асланова

Резюме

О привативных паремах в немецком и азербайджанском языках

Статья посвящена паремиям в немецком и азербайджанском языках и анализу их структурно-семантических свойств. Будучи конкретным предметом рассмотрения, пословицы являются феноменами не только языка, но и психологии народа, где особе внимание уделено изменчивости формы диатеза и модификации семантико-прагматического эффекта.

Приведены данные эмпирического опроса по употреблению паремий. На основе примеров были показаны сходства смыслов и контекстов пословиц, а также различия способов их выражения и образности в азербайджанском и немецком языках.

Rəyçilər: fil.f.d.X.Əsgərova, ped.f.d.Q.Axundova